

Tradicijske biljne vrste u uređenju okućnica sela Oštrca (Žumberak)

Relić, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Agriculture / Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:204:281035>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Agriculture University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET**

**TRADICIJSKE BILJNE VRSTE U
UREĐENJU OKUĆNICA SELA OŠTRCA
(ŽUMBERAK)**

DIPLOMSKI RAD

Valentina Relić

Zagreb, rujan, 2017.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET**

Diplomski studij:
Agroekologija

**TRADICIJSKE BILJNE VRSTE U
UREĐENJU OKUĆNICA SELA OŠTRCA
(ŽUMBERAK)**

DIPLOMSKI RAD

Valentina Relić

Mentor: Izv.prof.dr.sc. Vesna Židovec

Zagreb, rujan, 2017.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET**

**IZJAVA STUDENTA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI**

Ja, **Valentina Relić**, JMBAG 2402020092, rođena dana 03.04.1984. u Zagrebu,
izjavljujem da sam samostalno izradila diplomski rad pod naslovom:

TRADICIJSKE BILJNE VRSTE U UREĐENJU OKUĆNICA SELA OŠTRCA (ŽUMBERAK)

Svojim potpisom jamčim:

- da sam jedina autorica/jedini autor ovoga diplomskog rada;
- da su svi korišteni izvori literature, kako objavljeni tako i neobjavljeni, adekvatno citirani ili parafrazirani, te popisani u literaturi na kraju rada;
- da ovaj diplomski rad ne sadrži dijelove radova predanih na Agronomskom fakultetu ili drugim ustanovama visokog obrazovanja radi završetka sveučilišnog ili stručnog studija;
- da je elektronička verzija ovoga diplomskog rada identična tiskanoj koju je odobrio mentor;
- da sam upoznata/upoznat s odredbama Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu (Čl. 19).

U Zagrebu, dana _____

Potpis studentice

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AGRONOMSKI FAKULTET**

IZVJEŠĆE

O OCJENI I OBRANI DIPLOMSKOG RADA

Diplomski rad studenta/ice **Valentina Relić**, JMBAG 2402020092, naslova

TRADICIJSKE BILJNE VRSTE U UREĐENJU OKUĆNICA SELA OŠTRCA (ŽUMBERAK)

obranjen je i ocijenjen ocjenom _____, dana _____.

Povjerenstvo:

potpisi:

1. izv.prof.dr.sc. Vesna Židovec mentor	_____
2. doc.dr.sc. Dubravka Dujmović Purgar član	_____
3. izv.prof.dr.sc. Martina Skendrović Babojelić član	_____

Zahvala

Zahvaljujem se svojoj mentorici izv.prof.dr.sc. Vesni Židovec koja mi je omogućila i pomogla prilikom pisanja diplomskog rada.

Također se želim zahvaliti stanovnicima sela Oštrc na nesebičnom prijenosu znanja i vremenu prilikom obilaska okućnica.

Također se zahvaljujem svojoj obitelji, kolegama i prijateljima na podršci kroz studiranje.

Sadržaj

Sažetak.....	1
Summary.....	2
1. Uvod.....	1
1.1. Cilj rada	1
2. Pregled literature	2
2.1. Ruralni prostor i seoski turizam	2
2.2. Seoski vrt	3
2.3. Žumberačko gorje i Park prirode Žumberak	4
2.3.1. Povijest Žumberka	5
2.3.2. Općina Žumberak.....	6
2.3.3. Kuće	6
2.3.4. Gospodarstvo i gospodarske zgrade.....	9
3. Materijali i metode	11
3.1. Obuhvat istraživanja – Oštrc	11
3.1.1. Podneblje	12
3.1.2. Tlo i reljef.....	12
3.2. Metoda intervjua.....	13
3.3. Inventarizacija	13
4. Rezultati rada	19
4.1. Rezultati intervjua.....	19
4.2. Rezultati inventarizacije	22
5. Rasprava	29
6. Zaključak.....	31

7. Popis literature – primjeri.....	32
8. Životopis.....	34

Sažetak

Diplomskog rada studentice **Valentina Relić**, naslova

TRADICIJSKE BILJNE VRSTE U UREĐENJU OKUĆNICA SELA OŠTRCA (ŽUMBERAK)

Područje Žumberka je posljednjih godina izloženo izrazito negativnim demografskim trendovima (starenje stanovništva i raseljavanje) usprkos prirodnim ljepotama i turističkom potencijalu kraja. Seoski vrtovi, kao dio kulturne tradicije i baštine, nestaju zajedno sa selima. Na taj se način gube biološka i krajobrazna raznolikost, a zajednica osiromašuje. Park prirode Žumberak - Samoborsko gorje i udruge građana pokušavaju očuvati dio bogate tradicije, a prilikom potencijalne obnove sela za turističke namjene, potrebno je voditi računa i o tradicionalnom izgledu okućnica. Ciljevi ovog rada bili su utvrđivanje biljnih svojti koje su se tradicionalno uzgajale na okućnicama, koja je bila njihova namjena te zapisati njihove lokalne nazive. Inventarizirale su se hortikulturne svojte na okućnicama, napravile taksonomske analize te namjena uzgoja, dat je prijedlog mjera obnove tradicijskih vrtova kao mjesta očuvanja starih svojta. Iz provedenog istraživanja zabilježene su ukupno 44 biljne vrste, iz 34 porodice. Najzastupljenije biljne vrste koje su pronađene u vrtovima su: *Rosa* sp., *Syringa vulgaris*, *Vitis vinifera*, *Iris germanica*, *Juglans major* i *Hylotelephium spectabile*. Na svim okućnicama najzastupljenija je porodica Asteraceae.

Ključne riječi: seoski vrt, tradicija, Oštrc, starinske biljne vrste, priroda

Summary

Of the Master's thesis – student **Valentina Relić**, titled

TRADITIONAL PLANT SPECIES IN THE LANDSCAPE OF VILLAGE OSTRC (ZUMBERAK)

In recent years, Žumberak area has been exposed to extremely negative demographic trends (aging population and displacement) despite the natural beauties and tourist potential of the region. Village gardens, as part of the cultural tradition and heritage, disappear along with the villages. This way, biological and landscape diversity is lost, and the community is impoverished. Žumberak Nature Park - Samoborsko gorje and the associations of citizens try to preserve a part of the rich tradition, and in the case of potential renovation of the village for tourist purposes, it is necessary to take account of the traditional look of the garden. The objectives of this paper were to establish plant taxa that was traditionally bred on the grounds, what was their purpose and to write down their local names. Horticultural yard taxa were listed, taxonomic analyzes made and the purpose of cultivation was noted. Additionally, a proposal was made for the restoration of traditional gardens as a place of preservation of old taxa. A total of 44 plant species, out of 34 families, were recorded from the study. The most common plant species found in the gardens are *Rosa* sp., *Syringa vulgaris*, *Vitis vinifera*, *Iris germanica*, *Juglans major* and *Hylotelephium spectabile*. In all of the yards, the most common family is Asteraceae.

Keywords: country garden, tradition, Ostrc village, ancient plant species, nature

1. Uvod

Na ruralni prostor danas se postavljaju brojni zahtjevi. Osim proizvodne i stambene uloge koju je imao i nekad, to je prostor kojeg sve više gutaju prometni koridori, a postaje značajan i za turizam i rekreaciju. Usprkos boljoj prometnoj povezanosti, blizini većih urbanih centara i ljepotama krajobraza, područje Žumberka obilježavaju staračka domaćinstva, depopulacija i zapuštanje tradicionalne poljoprivrede. Upravo je tradicionalna poljoprivreda, koju je obilježavala samoodrživost i samodostatnost, utjecala na izgled tradicionalnih seoskih okućnica.

Seoski vrtovi imaju značajnu ulogu u oblikovanju ruralnog prostora te doprinose ukupnoj slici krajobraza i bogatstva prirode te kulturne baštine područja na kojem se nalaze. Značaj seoskog vrta, kao i njegova uloga mijenjala se kroz povijest, prilagođavao se promjenama u načinu i potrebama života, što je rezultiralo drugačijim izgledom. Zbog suvremenih trendova u uređenju vrtova, tradicionalni izgled seoskog vrta se gubi, a čar kojem su doprinosile stare seoske vrste polako nestaje.

Na samom početku razvoja seoskih vrtova, uzgoj cvjetnih vrsta nije bio toliko izražen. Vrt je predstavljao mjesto koje dodatno opskrbljuje kućanstvo hranom te su se prioriteto uzgajale vrste poput povrća i začina. Pretpostavlja se kako je uzgoj aromatičnog i ljekovitog bilja najvjerojatnije potaknuo uzgoj atraktivnih, cvatućih i drugih ukrasnih vrsta.

Biljne vrste raspoređene su tako da vrt podsjeća na prirodna staništa. Seoski vrt prilagođen je potrebama korisnika vrta te se organizira prema praktičnim obavezama i aktivnostima potrebnim za kućanstvo. Zbog navedenog, seoski vrtovi uglavnom su neformalni, prilagođeni svakodnevnim potrebama kućanstva, što im daje dodatan šarm i jedinstvenost.

1.1. *Cilj rada*

- Intervjuiranjem starijih stanovnika saznati koje su se vrste nekad koristile, te zabilježiti lokalne nazive;
- Inventarizirati biljne vrste u odabranim predvrtovima te odrediti njihovu taksonomsku pripadnost;
 - Utvrditi učestalost pojavljivanja biljnih svojti po skupinama:
 - jednogodišnje i dvogodišnje vrste,
 - trajnice i geofite,
 - grmlje,
 - drveće,
 - penjačice;
 - Utvrditi odnos ukrasnih i utilitarnih biljnih vrsta;
 - Inventarizirati vrtne elemente.

2. Pregled literature

2.1. *Ruralni prostor i seoski turizam*

Ruralni prostor je područje izvan gradskoga (urbanoga) prostora koji obilježava mali broj stanovnika s dominantnim korištenjem zemlje i šuma za opstanak, na kojem se prepoznaje društvena struktura, običaji i seoski identitet (Ružić 2009.).

Ruralnim područjima smatraju se: a) ona u kojima je u sadašnjosti ili bližoj prošlosti bio dominantan ekstenzivan način iskorištavanja zemljišta, posebice putem poljoprivrede i šumarstva; b) ona u kojima dominiraju mala naselja nižeg stupnja centraliteta s izraženom povezanošću izgrađenog i prirodnog pejzaža te koja većina lokalnog stanovništva smatra ruralnima; c) ona koja potiču životni stil što počiva na kohezivnom identitetu temeljenom na uvažavanju okoliša i vlastitog života kao dijela jedne cjeline (Johnston i sur. 2000.).

Kušen (2007.), prema Ružić i Demonja (2013.) objašnjava da je ruralni prostor izvorno služio kao životni prostor poljoprivrednika, i da je ruralni prostor, zapravo, cjelokupni obradiv i naseljav prostor izvan gradova. Nadalje, Kušen ističe da su na ruralnom prostoru nastali: tradicijsko selo, ruralne cjeline, tradicijska ruralna arhitektura i tradicijski interijeri, tradicijski vrtovi, te ekološki, proizvodno i oblikovano uravnoteženi kulturni pejzaž. Na tom materijalnom temelju paralelno se razvijala tradicijska kultura života i rada seljaka (tradicijska znanja i tehnologije poljoprivredne proizvodnje i načina stanovanja, odijevanja, prehrane i zajedništva).

Karakteristike ruralnoga prostora Hrvatske kao snažni privlačni činitelji ruralnoga turizma istaknute su u "Strategic Marketing Plan of Croatian Tourism for period 2010-2014 [SMPCT]" (SMPCT, 2009.:426) i uključuju: prirodno naslijeđe, netaknutu prirodu, hrvatski karakter i tradiciju (način života, gostoljubivost, običaje, itd.), slikovita sela, i slično (Ružić i Demonja 2013.).

Suvremeni stavovi o zaštiti kulturnog i prirodnog naslijeđa potiču povezivanje zaštite s urbanističkim i prostornim planiranjem na načelima održivog razvoja pri čemu se želi postići da naslijeđe bude pokretač i aktivni sudionik prostornog, društvenog, gospodarskog i turističkog razvoja (Vahtar-Jurković i sur. 2016.).

U tom su kontekstu bitni tradicijski seoski vrtovi kao sastavni dio kulturne baštine određenog kraja koji kao i ruralna arhitektura reflektiraju sve prirodno-geografske i kulturno-povijesne značajke nekog kraja (Kušen 2007.). Seoski vrt je specifičan prostor u neposrednoj blizini čovjekovog boravišta koji se razvijao usporedno s društvenim razvitkom. Mali, zatvoreni vrtovi s geometrijski uređenim gredicama dio su tradicije velikog broja europskih zemalja još od srednjeg vijeka. Koristili su se za uzgoj ljekovitog i aromatičnog bilja, a u manjoj mjeri povrća i cvjetnih vrsta (Židovec i sur. 2006.).

Zbog promjena načina života na selu, njegovog napuštanja i starenja stanovništva ruralnih područja, tradicijski vrtovi se gube, a s njima i biološka i krajobrazna raznolikost.

Znanstvenici često analiziraju poljoprivrednu djelatnost kao jedan od najvažnijih čimbenika promjene krajolika Europe tijekom 19. i 20. stoljeća (Kizos i Koulouri 2006.; Zomeni i sur. 2008.). Industrijalizacija i njome potaknuta modernizacija u drugoj polovici dvadesetog stoljeća promijenile su sliku sela kako glede dominirajuće djelatnosti i profesionalne strukture stanovnika sela, tako i glede nove kvalitete društvenih odnosa (Šundalić 2009.). Starenje stanovništva jedan je od ključnih demografskih trendova suvremenog društva i nesumnjivo je da će to biti jedan od najvažnijih demografskih izazova u brojnim europskim zemljama u 21. stoljeću (Wertheimer-Baletić 2009.). U demografskoj se literaturi „pod pojmom starenje stanovništva razumijeva proces povećanja udjela stanovništva starog 60 i više ili 65 i više godina u ukupnom stanovništvu“ (Wertheimer-Baletić 2009., prema Mrđen i Barić 2016.).

2.2. *Seoski vrt*

Vrt je definiran kao otvoreni prostor koji pripada kući, pa samim time označuje nadomjestak prirode koji je potreban za čovjekov biološki i psihološki razvoj (Aničić 2002./2003.); odnosno površina zemljišta u razini kuće, koji može biti različite veličine i na kojoj se mogu odvijati različite funkcije: pristup i druge unutarnje komunikacije, boravišni prostor koji je proširenje unutarnjeg boravišnog prostora, prezentacija i uzgoj ukrasnog bilja, gospodarsko dvorište, radno dvorište i sl. (Ivanšek 1988.).

Eckbo (1956.) vrt definira kao zbroj različitih elemenata: to su bilje, staze, voda, uzgojni vrt i slično, koji ne moraju biti fizički povezani, ali zato između njih treba postojati prostorna povezanost koja će se nazirati u tajnovitosti, umjetnosti, ili jednostavno, u ostvarenju, za vlasnika, osobitoga boravišnog prostora. Loyd i Bird (1990.) razlikuju unutar vrta ukrasni vrt, povrtnjak, voćnjak i gredicu s aromatičnim i začinskim biljem.

Okoliš kontinentalne seoske kuće bio je dio utilitarne prirode i u njemu su prevladavale gospodarske funkcije (staja, sjenik). Vidljiva prostorna organizacija proizašla je iz praktičnih potreba i aktivnosti seljaka prilagođenih prirodi. Povrtnjak se nalazio u blizini kuće, voćnjak iza nje ili u njezinu produžetku, a funkcije su se najčešće odjeljivale jednostavnim drvenim ogradama. Cvjetne su se vrste sadile uglavnom u predvrtu, čija je veličina ovisila o statusnom stanju seljaka. Osim u predvrtu, cvjetne vrste su se nalazile i u povrtnjaku uz ogradu ili uz samo povrće, i to pretežno vrste za rez (Aničić 2002./2003.). Upravo u obilju tradicionalnih biljnih vrsta te činjenici da je njegova glavna funkcija njegova korisnost ogleda se ruralni karakter vrta (Kapović 2005.).

Raznolikost hortikulturne flore u seoskim cvjetnjacima ovisi o velikom broju čimbenika, npr. klimatskim prilikama i životnim uvjetima, veličini i tipu naselja, veličini, obliku i položaju cvjetnjaka u dvorištu obiteljskih kuća, cestovnoj povezanosti naselja, dobroj strukturi stanovništva, ekonomskom statusu stanovništva, obrazovanju, tradiciji itd. (Matulec 2003.).

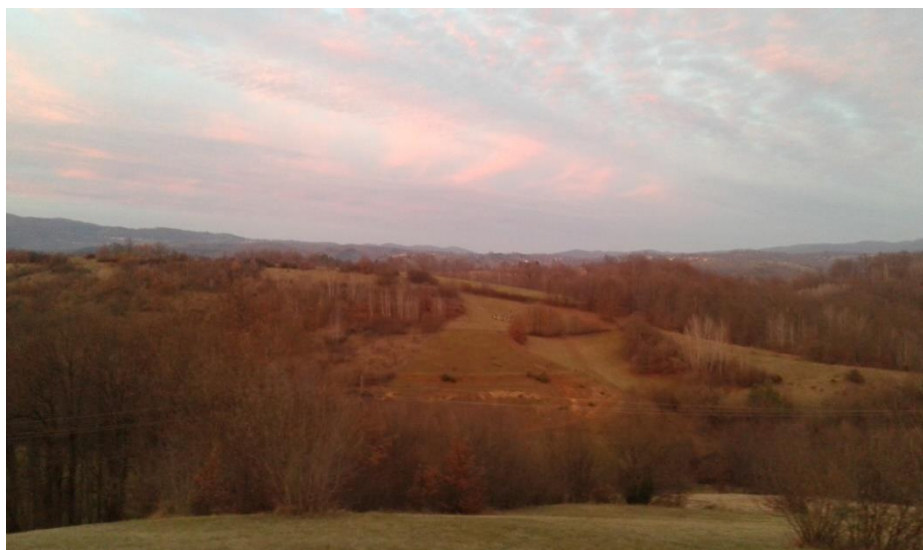
2.3. *Žumberačko gorje i Park prirode Žumberak*

Park prirode Žumberak teritorijalno je smješten na području Zagrebačke i Karlovačke županije. Pruža se u smjeru jugozapad-sjeveroistok na površini od 333 km². Prostire se na nadmorskoj visini od 180 do 1178 m s najvišim vrhom Svetom Gerom (www.park-zumberak.hr).

Prema Buzjak i sur. (2011.), Žumberak je smješten na prijelazu između Alpa, Dinarida i Panonskog bazena, zbog čega se odlikuje složenom geološkom građom i reljefnom strukturom obilježenih tektoniziranim naslagama različitih litostratigrafskih značajki te velikom raščlanjenošću različitih morfo-genetskih tipova reljefa. Buzjak (2002.) i Buzjak (2006.) navodi da su dominantni tipovi reljefa krški i fluviokrški reljef sa specifičnom hidrografskom strukturom i reljefnim oblicima, među kojima se brojnošću ističu ponikve.

Žumberak i u fitogeografskom pogledu predstavlja most između Alpa i Dinarida (Trinajstić 1995.). Strmi pristranci prekriveni su šumom, uglavnom bjelogoričnom (Matijašić 2005.). Većina travnjačkih površina nastale su krčenjem šuma (livade, pašnjaci), a samo mali dio je prirodnoga porijekla (Buzjak i sur. 2011.). Po gorskim hrptovima su livade (slika 1) kao i većina seoskih naselja (Matijašić, 2005.).

Velika floristička raznolikost Žumberka očituje se u broju zabilježenih biljnih svojti (1006 biljnih svojti bez kultiviranih biljaka) koji čini petinu ukupne flore Hrvatske (Vrbek 2005.; prema Buzjak i sur. 2011.). Biljni pokrov Žumberačke gore složen je ekološki sustav. Njegov razvoj i promjene što se u njemu zbivaju ovise ponajprije o građi i reljefu područja, o vodotočju, uvjetima podneblja i drugim čimbenicima okoline. Udio čovjeka u tom sustavu, danas je posebno važan (Forenbacher 1995.). Nakon raseljavanja Žumberačkih sela u drugoj polovici 20.st. biljni se pokrivač znatno oporavio (Matijašić 2005.).

Slika 1. Žumberak (foto: Relić, 2016)

2.3.1. Povijest Žumberka

Žumberak je dobio ime po starom gradu Žumberku (slika 2), koji je izgorio 1793, a njegove ruševine nalaze se iznad istoimenog sela. Kraj je bio naseljen u pretpovijesti i u rimsko doba. Žumberačka sela su rasutog tipa sa zbijenim zaselcima, od kojih su najveća smještena uz glavne ceste, a ona manja i brojni zaseoci nalaze se na obroncima brežuljaka ili uz ponikve, gdje prirodni uvjeti ne dopuštaju stvaranje većih naselja. Veći broj žumberačkih naselja nalazi se iznad 400 metara nadmorske visine. Kako na području Žumberka nije formirano veće, središnje naselje, Žumberčani su se minulih stoljeća vezali uz tri gradska i općinska središta – Jastrebarsko, Samobor i Ozalj.

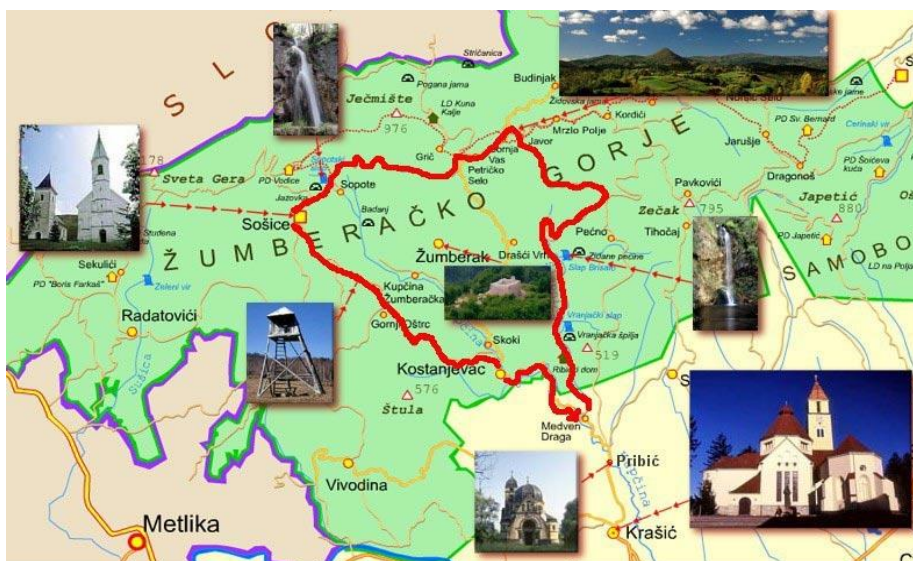
Slika 2.: Stari grad Žumberak (<http://www.podzumberak.com/wp-content/uploads/2015/08/Stari-grad-%C5%BDumberak-800x600-670x300.jpg>)

Od dolaska Hrvata u ove krajeve (od 7. do 13. stoljeća) Žumberak je bio dio Hrvatske, podvrgnut jurisdikciji novo osnovane biskupije u Zagrebu. U vrijeme vladavine Andrije II. uključen je u Kranjsku marku. Početkom 14. stoljeća duhovna vlast pala je pod gorički arhiđakonat, a 1784. dio Žumberka pripao je zagrebačkoj biskupiji. Područje Žumberka u drugoj polovici 15. stoljeća opustošili su Turci. Zbog toga je Žumberak već na početku 16. stoljeća gotovo ostao bez stanovništva. Habsburški vladari stoga su odlučili naseliti svoja pusta vlastelinstva skupinama uskoka, a prve skupine došle su 1530. Podijelili su im posebne krajiške povlastice koje su im osigurale znatan stupanj samouprave.

Žumberačka kapetanija pripojena je 1578. slunjskoj i uključena u Vojnu krajnu. Početkom 17. stoljeća, 1623, žumberački uskoci pridružuju se Katoličkoj crkvi, ali i dalje zadržavaju svoje crkvene obrede, tradicije i običaje. U 18. stoljeću Žumberak se općenito smatra sastavnim dijelom Hrvatske kraljevine, a Sabor je 1749. bezuspješno zahtijevao njegovo razvojačenje. Godine 1779. otkupljena su u Žumberku sva tadašnja plemićka dobra i svi su stanovnici uključeni među krajišnike. Nakon ponovnog sjedinjenja s građanskom Hrvatskom, 1881, Žumberak postaje kotarom Zagrebačke županije, a sjedište toga kotara nalazilo se u Kostanjevcu (Škrabe 2015.).

2.3.2. Općina Žumberak

Općina Žumberak (slika 3) pokriva danas onaj dio Žumberka koji je nekad pripadao Općini Jastrebarsko, dok ostali dijelovi Žumberka teritorijalno pripadaju Gradu Samoboru i Gradu Ozlju, a župa Pećno, Općini Krašić. Smještena na 110 kvadratnih kilometara, prema popisu iz godine 2011. Općina Žumberak ima 883 stanovnika, od toga 460 muških i 323 ženskih žitelja. Prema popisu od 2001. imala je 1185 žitelja pa se u posljednjih 10 godina broj stanovnika nažalost smanjio za 302 žitelja.

Slika 3. Karta Žumberka (<http://www.dom.com.hr/zumberak/jednodnevni-izleti/karta-zumberka.jpg>)

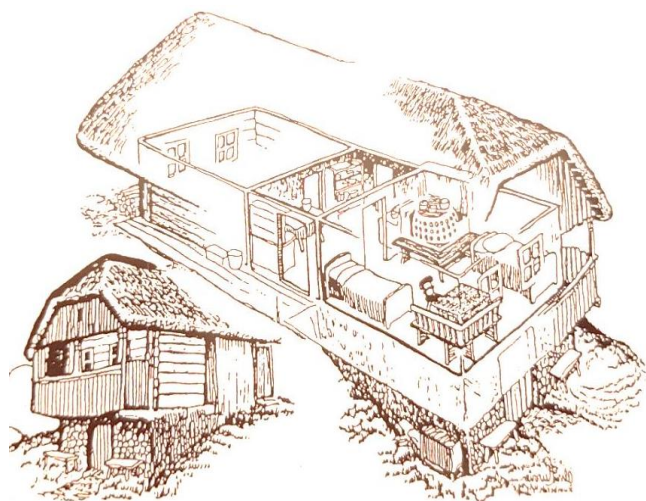
Naselja župa Krašić, Pribić i Prekrižje prigorska su naselja, koja su u davnini pripadala Podgorskoj županiji, a njihovi stanovnici smatraju se Prigorcima. O tome govore i njihovi običaji, nošnje i govor. U Općini Krašić ima i žumberačkih naselja, koja su dobar primjer ispreplitanja prigorskih i žumberačkih elemenata. Tako je na primjer i Grabarak, koji pripada Gradu Jastrebarsko, od davnina bio žumberačko naselje (Škrabe 2015.).

2.3.3. Kuće

Seoska je kuća dio narodne graditeljske baštine na kojoj se prepoznaje raznolikost kulturnog i prirodnog nasljeđa (Aničić 2002./2003.). Izbor građevnog materijala ovisi o prirodnim resursima u određenom okruženju (Vinšćak 1999.). U kontinentalnom području najrasprostranjeniji je tip dvoprostorne ili troprostorne kuće. Osnovni su građevni materijali drvo, ilovača i opeka. Glavno i ulazno pročelje kuće okrenuto je prema cesti ili postrance prema dvorištu. Seoska kuća ima samo jedan ulaz, pojedine imaju manji trijem ili ganak. Većinom su to niske prizemne kuće kojih je ravnina boravka proistekla iz gospodarske i poljodjelske osnove (Freudenreich 1972., Živković 1993., prema Aničić 2002./2003.).

Prema tipu gradnje na području Žumberka nailazi se na brvnaru, polubrvnaru ili kamenjaru (Cvetan 1987.).

Nastanjena katna brvnara u Tisovcu (slika 3), izgrađena je sredinom 19. stoljeća i orijentirana je tako da je zabatnim pročeljem okrenuta prema južnoj strani, prema seoskom putu. Pravokutnog je tlocrta, u prizemlju je jedna prostorija zidanica ili pivnica, a na katu tri prostorije od kojih su dvije sobe kuće koje razdvaja kuhinjski prostor veža.

Slika 3. Crtež kuće iz 19. stoljeća (Cvetan, 1987).

Kuća je građena na kamenim temeljima koji su ožbukani od masivnih neotesanih hrastovih platica planjki koje horizontalno slagane čine zidni omotač katnog prostora i prelaze na krajevima u hrvatski vugel. Kod gradnje se koristio nagib terena te je s čeaone strane kuća podzidana pa ima prizemlje i kat. Krov je dvostrešan, poluskošen s obje zabatne strane, na krnjak, a pokriven raženom slamom, škupom ili škopom. Gornji dio zabatne čeaone stijene, začelak, zatvoren je uspravnom daščanom oplatom, a ranije ljesom od pletenog pruća. Na uzdužnoj istočnoj strani kuće je zatvoren trijem, ganjak, dok je na južnoj zabatnoj strani pročelja trijem otvoren. Fasada je asimetrična zbog proširenja kata trijemom s istočne strane. Drvena stijena pročelja oslikana je crtežima grančica u bijelo-plavoj boji. Većina kuća ovog tipa ima natkriveni trijem, ganjak koji se proteže s dulje strane kuće (Cvetan 1987.).

Drugi tip kuće je pravokutnog tlocrta, podzidana i prilagođena konfiguraciji terena karakteristična je za 19. i početak 20. stoljeća (slika 4, 5). Takva starinska kuća polubrvnara, leži na kamenim temeljima, u prizemlju ima kamenom ograđeni podrum zidanicu, pivnicu ili pilnicu. Ulaz u podrum je natkriven nadstrešnicom. Kat je dvočlan pa je kuhinjski prostor veže građen kamenom, a soba kuće je građena od drva. Krov je dvostrešan, pokriven crijepom, a zabat je daščan (Cvetan 1987.).

Slika 4.: Kuća u Donjem Oštrcu (foto: Relić, 2016.)

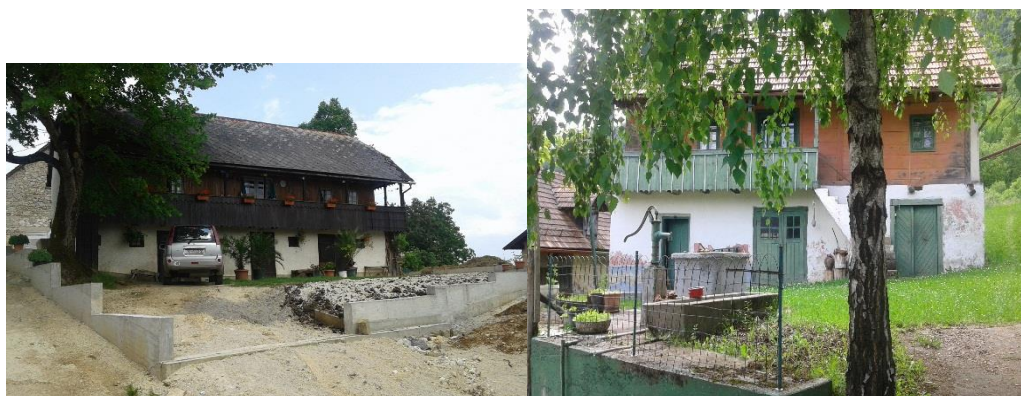
Slika 5.: Starinska kuća (izvor: Cvetan, 1987.)

Treći tip kuće to je nastanjena katnica u cijelosti građena od kamena (slika 6), tzv. kamenjara. Užim zabatnim pročeljem okrenuta je prema južnoj strani na kojoj se nalazi seoski put. Tlocrt kata je dvočlano riješen te ima kuhinju, *kunju* i sobu, *ižu*. Dva prozora gledaju prema jugu. I na tavanu, *najži* je jedan otvor. Vrlo zanimljiva pojava u poratnoj gradnji u Žumberku je ta da je cijelo zabatno pročelje zidano u kamenu. Krov je dvostrešan, pokriven crijepom.

Slika 6.: Kamena kuća (foto: Relić, 2016.)

Osim zajedničke kuće, u doba zadružnog života u dvorištu se nalazila i pokoja drvena zgradica komora u kojoj su spavali mladi bračni parovi. Funkcija koju su nekoć imale je izmijenjena pa taj objekt služi za spremanje alata i žita. Vanjski izgled kuće održava i njenu unutarnju dispoziciju prostora.

Slika 9.: Noviji oblik kuća (foto: Relić, 2016.)

2.3.4. Gospodarstvo i gospodarske zgrade

Prirodne karakteristike brdovitog Žumberka i nepovoljna klima za intenzivniji razvoj poljoprivrede od davnina su uvjetovali osnovne oblike gospodarstva – poljodjelstvo i stočarstvo. Poljoprivredno zemljište nastajalo je krčenjem šuma, a planinski pašnjaci i livade, zbog dobre ispaše, su pogodovali razvoju stočarstva.

Vinogradarstvo i uzgoj vinove loze zastupljeno je na nižim padinama Žumberačke gore.

Pčelarstvo je jedna od grana gospodarstva u Žumberku kojom se danas neki Žumberčani bave intenzivnije. Nekoć se uz stijenu kuće nalazila jedna do dvije police na kojima su bile postavljene košnice, košnaki za čelce. Košnice su izrađene od drvenih dasaka ili strukova ražene slame (Cvetan 2012.).

Seoska okućnica i gospodarske zgrade (slike 10 i 11) su zbog neravnog terena raspoređene bez ustaljenog reda, slobodno u prostoru dvorišta, iza kuće ili podalje od nje. Takve zgrade su: kozolc, štala, senjik, štagalj ili šupa, svinjci, ovčak i kokošinjac. Dvorišta su većinom neograđena zbog velikih nagiba terena. Ograđuje ih se u posebnim prilikama pleterom od ljeskovog pruća jedino kada se htjelo spriječiti nepoželjni ulazak blaga (Cvetan 2012.).

Slika 10. Oštrc, gospodarska zgrada (foto: Relić, 2016.)

Slika 11.: Štala i senjik različitih namjena (izvor: Cvetan, 2012.)

Slika 12.: Kuća u Donjem Oštrcu (foto: Relić, 2016.)

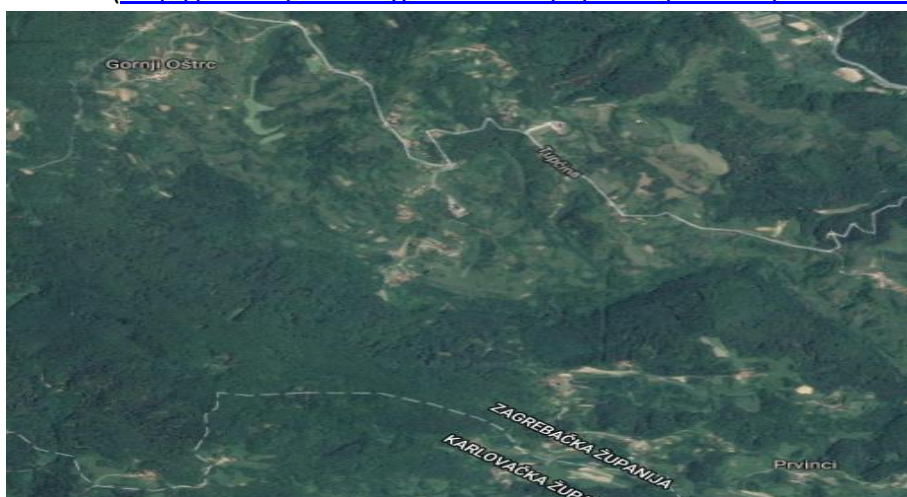
3. Materijali i metode

3.1. Obuhvat istraživanja – Oštrc

Donji Oštrc, Gornji Oštrc i Tupčina čine naselje Oštrc (slika 12, 13), koje cijelo spada pod općinu Žumberak. Ovo je mjesto udaljeno 5 km od općinskog središta Kostanjevca. U mjestopisu iz 1835. stoji da je Donji Oštrc selo sa 16 kuća i 201 stanovnikom. Dijelovi sela su zaseoci: Baroni, Bučari, Donji Mahovlići, Garapići, Krajačić, Radelji, Rajakovići i Stanišići. Gornji Oštrc po mjestopisu je imao 12 kuća i 167 stanovnika. Gornji Oštrc čine zaseoci: Bukovci, Kokoti i Gornji Mahovlići. Tupčinu čine zaseoci: Duralije, Jankovići i kuće oko vatrogasnoga doma i bivše škole (Uskok-Sošice, 2013).

Slika 13.: Oštrc (<http://www.pdravnagora-vz.com/uploads/articles/O%C5%A1trc.jpg>)

Slika 14.: Prikaz Oštrca iz zraka (<https://maps.google.hr>)

3.1.1. Podneblje

Žumberačka gora leži u graničnom području dvaju klimatskih utjecaja – kopnenog i primorskog, s time da se protežu kopneni utjecaji. Klima je umjerena kontinentalna s mediteranskim utjecajem. Prosječna godišnja temperatura je od 7 do 10°C, a prosječna godišnja količina oborina je 1100 mm, može doseći i 1300 mm u višim dijelovima (Partl 2011.). U Žumberačkoj gori najviša je temperatura do 30 °C, dok je najniža -20 °C. Mjesec siječanj ima prosječnu temperaturu -1 °C, a srpanj prosječnu temperaturu 20 °C. Temperatura zraka raste od siječnja ili veljače, pa sve do srpnja tj. kolovoza, a zatim pada. Proljeće je hladnije od jeseni. U jesen ima više naoblake, kiše i magle. Iznad 500 m nadmorske visine zima često preurani te se pojavi mraz koji prekrije travnjake, šikare i šume, kako u kasno proljeće, tako i u ranu jesen (Matijašić 2005.).

Zimi je Žumberačka gora pod snijegom. Ovisno o nadmorskoj visini i meteorološkim prilikama snijeg pada od kraja studenog, odnosno početka prosinca pa sve do ožujka. Na nadmorskim visinama većim od 700 m, na sjeveroistočnim brdskim obroncima i na stranama dubokih dolina snježni se pokrivač zadrži dulje, do početka travnja.

Magla se zadržava povremeno u svim područjima Žumberačke gore. U nizinama i vlažnim predjelima uz vodotočja, magla je česta zimi i u jesen. Predjeli iznad 500 m nadmorske visine su magloviti zbog veće količine oborina i niskih oblaka, pa smanjuju vidljivost krajolika. U kotlinama i zatvorenim dolinama se zadržava magla zbog slijevanja hladnog zraka i kondenziranja vodene pare. Najmanje magle se može naći na vrhovima brda i na izloženim brdskim padinama. Prosječna relativna vlažnost zraka je oko 83%. To je vlažno podneblje s umjerenim promjenama temperature (Matijašić, 2005).

3.1.2. Tlo i reljef

Tlo je prekriveno rastresitim slojem ilovače ili crvenice različite debljine kroz koji mjestimično izviru gromade kamenja ili se probija stijena. Najstarije naslage su nastale u mlađem paleozoiku (karbon i perk), taložene prije 270-240 milijuna godina.

Na vapnencima i dolomitima su se razvila tzv. zonalna tla, tj. pretežno podzolasta, različitog stupnja kiselosti i humizacije.

Žumberačka gora je na svojoj sjeveroistočnoj, sjeverozapadnoj i jugoistočnoj strani omeđena predjelima nižim od 300 m nadmorske visine, a na jugozapadu je bez jasne granice izravno u svezi s dinarskim grebenima. Glavni uzdužni rasjedi Žumberačke gore su poprečni na dinarske nabore, tj. po smjeru pružanja su alpski, a tim smjerom se uzdižu i najviši vrhovi. Visoravni se nižu jedna za drugom spuštajući se stepenasto od najviše točke na sjeverozapadu do nižih i najnižih točaka na istoku i sjeveroistoku (Matijašić, 2005).

3.2. *Metoda intervjua*

Metoda intervjua je korištena u radu kako bi se došlo do informacija o vrstama koje su se nekada uzgajale u vrtovima te njihovi lokalni nazivi, o nekadašnjem životu na selu, od čega se živjelo te o izgledu okućnica i vrtova. Provedeni su intervjui sa starijim stanovnicima Oštrca, otprilike svi ispitanici imaju između 60 i 90 godina. Ispitanici naselja Oštrca bili su gospođa Katica, gospodin Marko Relić i sin Zdravko Relić te gospođa Dara Delišimunović. Iz sela Garapić ispitana je bila gospođa Kata Garapić, a iz sela Krajačić je ispitan bračni par gospođa Mira i gospodin Vlade Štenta. Iz sela Baroni ispitan je gospodin Josip Baron. Intervjui su provedeni u razdoblju od 05.06.2016. godine do 20.12.2016. godine.

Intervju:

1. Kako se nekad ovdje živjelo?
2. Što se uzgajalo?
3. Od čega se živjelo?
4. Da li ste imali vrtove?
5. Kako se okućnica održavala?
6. Koje biljne vrste su rasle u njima (povrće, voćke, cvijeće, začinsko bilje)?
7. Lokalni naziv za biljne vrste ?
8. Koje su se vrste koristile za sadnju u teglama?
9. Što se nosilo na groblje?
10. Koji su vrtni elementi prisutni u seoskim vrtovima?

3.3. *Inventarizacija*

Terensko istraživanje tradicionalnih seoskih vrtova provodilo se na području naselja Oštrca i to u selima: Tupčina, Krajačići, Garapići i Baroni. Predvrtovi su odabrani na temelju osobnog odabira. Oni su međusobno različiti, odnosno odabrane su lokacije sa dobrim primjerima tradicijskih vrtova. Obilaskom predvrtova u naselju Oštrcu istražila se primjena ukrasnog bilja, inventarizirani su vrtni elementi (staza, opločenja, ograda itd.), procijenjeno je vrijeme izgradnje kuća te da li su kuće naseljene ili ne.

Inventarizacija biljnih vrsta provela se od 24.05.2016. godine do 20.12.2016. godine. Na temelju literature (Šugar, 1990; Matulec, 2003) određena je taksonomska pripadnost i porijeklo inventariziranog biljnog materijala i to prema kategorijama: jednogodišnje i dvogodišnje biljne vrste, trajnice i geofiti, grmlje, drveće i penjačice. Utvrdila se učestalost pojavljivanja biljnih svojti po skupinama te se utvrdio odnos ukrasnih i utilitarnih biljnih vrsta. Popisani su vrtni elementi koji su se našli na okućnicama. Svi inventarizirani prostori su fotografski potkrijepljeni. U tablicama i grafikonima su prikazani svi rezultati istraživanja.

Istraživanjem je obuhvaćeno 17 starijih okućnica naselja Donji i Gornji Oštrc. Odabrane okućnice prikazane su na fotografijama (foto: Relić, 2016) te je navedena adresa i je li kuća u funkciji (nastanjena, povremeno nastanjena, nenastanjena).

Slika 15. Okućnica 1.

D. Mahovlići 16, D. Oštrc

Kuća je povremeno nastanjena (1925)

Slika 16. Okućnica 2.

D. Mahovlići 13, D. Oštrc

Kuća je nastanjena (1850)

Slika 17. Okućnica 3.

G. Mahovlići 8, G. Oštrc

Kuća je nastanjena (1950)

Slika 18. Okućnica 4.

Baroni 78, D. Oštrc
 Kuća je nastanjena (1915)
 Obitelj Baron

Slika 19. Okućnica 5.

Baroni 77, D. Oštrc
 Kuća je nastanjena (1922)
 Obitelj Baron

Slika 20. Okućnica 6.

Baroni 75, D. Oštrc
 Kuća je povremeno nastanjena (1905)

Slika 21. Okućnica 7.

Baroni 81, D. Oštrc
 Kuća je povremeno nastanjena (1931)

Slika 22. Okućnica 8.

Tupčina 23, Slobodnjaki
 Kuća je nastanjena (1924)
 Obitelj Slobodnjak

Slika 23. Okućnica 9.

Tupčina 29, Slobodnjaki
 Kuća je nastanjena (1927)
 Obitelj Slobodnjak

Slika 24. Okućnica 10.

Tupčina 50, Pod Križem
 Kuća je nastanjena (1897)
 Obitelj Zoretić

Slika 25. Okućnica 11.

Tupčina 15, Duralije
 Kuća je povremeno nastanjena (1865)

Tupčina 42, Duralije
 Kuća je nastanjena (1953)
 Obitelj Podgorščak

Slika 26. Okućnica 12.

Tupčina 37, Duralije
 Kuća je nastanjena (1950)

Slika 27. Okućnica 13.

Tupčina 13, Jankovići
 Kuća je nastanjena (1920)
 Obitelj Janković

Slika 28. Okućnica 14.

Tupčina 7, Slobodnjaki
 Kuća je nastanjena (1950)
 Obitelj Slobodnjak

Slika 29. Okućnica 15.

G. Mahovlići 5, G. Oštrc
 Kuća je nastanjena (1926)

Slika 30. Okućnica 16.

Krajačići 54, D. Oštrc
 Kuća je povremeno nastanjena (1936)
 Obitelj Stanišić

Slika 31. Okućnica 17.

4. Rezultati rada

4.1. Rezultati intervjua

Korištenjem intervjua u ovom radu došlo se do informacija o nekadašnjem životu na selu, o samom izgledu okućnica i vrtova te o načinu privređivanja.

Na pitanje kako se nekad živjelo, od čega i što se radilo, ispitanici napominju da se nekada živjelo pretežito od poljoprivrede, a dosta se ljudi bavilo svojim zanatima poput zidara, tokara i kovača. Mali broj ljudi je radio u rudniku gdje se izvlačila ruda. Usprkos tome, ljudi su se i dalje bavili poljoprivredom. Uzgajalo se povrće, žitarice i voće, a začinskog bilja i cvijeća je bilo u manjoj mjeri. Od žitarica bile su prisutne kukuruz, pšenica (*šenica*), ječam, i raž (*rž*) koja se koristila za pokrivanje krovova kuća i gospodarskih objekata. Josip napominje: *za obed su se delali žganci, krompiri i ječmena kaša jel nisu si mogli priuštiti koku te se koka klala za nedeljni ručak ili kada bi prihajali gosti.*

Dvorište (dvorišće), okućnica predstavlja neograđeni prostor oko kuće, u kojem su se nalazile štale, priručni objekti te vrt. U dvorištu su se slobodno kretale životinje i to koke i guske. Marko i Zdravko govore: *krave, svinje, koke i guske su spavale u jednom dijelu podruma ispod kuće dok drugi dio se koristio za čuvanje krompira i ripa.* Iznad podruma se stanovalo te su bile dvije prostorije. U jednoj prostoriji se kuhalo dok im je druga služila za spavanje. Samo bogatiji ljudi u selu su imali odvojene prostorije za čuvanje stoke.

Manji vrtovi su se nalazili unutar okućnice, bočno ili iza kuće, a rijetko ispred, dok su veći vrtovi bili na poljima. Mali vrtovi smješteni na okućnicama obrađivali su se ručno, dok su se veliki vrtovi nalazili na poljima te su se orali sa volima jer nije bilo mehanizacije. Vrtovi unutar okućnica su bili ograđeni drvenim letvama ili se od lijeske radilo pruće, a vrtovi smješteni na poljima nisu bili ograđivani. U malim se vrtovima sadilo i sijalo povrće, salata i cvijeće, a u vrtovima koji su bi odvojeni od okućnica sadio se pretežito krumpir i zelje.

Dara i Katica su ukratko opisale vrtove: *Svi vrtovi uz kuće su bili ograđeni sa drvenim letvama ili od ljeskovih pruća koja su se plela kako ne bi koka ušla u vrt.* U vrtovima nije bilo staza, ni nikakvih popločenja, između gredica se prolazilo utabanim putovima. U vrtovima pokraj kuća moglo se naći mala količina krumpira, salata, luk, češnjak, peršin i celer. Kata objašnjava problem oko vode: *voda se nosila iz izvora za ljude i stoku dok se vrtovi nisu zalijevali ili su se zalijevali u maloj količini.* Kasnije su se radile zajedničke šternje, a bogatiji su imali svoje. Voda se nosila u kruglama iz izvora.

Mira napominje: *da se krumpir najviše sadio i da je Žumberak poznat po krompiru, te ističe da su se murve sadile na dvorišću zbog koka da zobljeju.* Najčešće vrste drveća koje su se sadile unutar okućnica su bile: murve i orah. Dok su od voćnih vrsta najzastupljenije bile šljive i to divlja šljiva Ringliz te jabuke i kruške od kojih se kuhao pekmez. Vlade se sjeća voćaka: *od voćki je bilo najviše šljiva, jabuka, krušaka koje su dobro uspijevale na tom području i nabraja neke od starinskih sorata Rinjgloz, Dvojkača i Kotačaci.*

Od začinskog bilja mogao se naći pelin, kadulja i medmašna trava, neven te vrste koje su se znale naći u vrtovima kao samonikle poput majčine dušice i divlje mente. Pelin se namakao u vinu, a medmašna trava se stavljala u juhe.

Cvijeća je bilo u najmanjoj mjeri, jer ono nije imalo nikakvu uporabnu vrijednost, na groblje su se nosile pretežito sisvetice, ali i drugo cvijeće koje se nalazilo u vrtovima. Par vrsta koje su se našle u vrtovima su: ruže, dalje te sisvetice dok se u loncima koji se vise nisu koristili bile posađene pelargonije i razno razni sukulenti. O cvijeću nam govori Katica: *u vrtu su se sadile ruže, krompirače, ljiljani i neven te sisvetice.*

Uz kuću se nalazila šternja ili su se koristile zajedničke šternje u kojima se sakupljala kišnica sa krovova preko žljebnjaka, i onda se koristila u kućanstvu. Krušna peć je bila sastavni dio kuhinje gdje je služila za grijanje i pečenje kruha. Peć je bila izgrađena od gline. Marko se prisjeća krušne peći i komentira: *svaka kuća je imala krušnu peć u selu di se peko kruh za sedam dana.*

Žumberak je poznat po krumpiru, grebljici, kukurjeku i božikovini.

Uz razgovor sa stanovnicima, bilježila sam lokalne nazive bilja i cvijeća, s ciljem da se očuvaju nazivi koji se koriste. U tablici 1 su prikazane biljne vrste sa lokalnim nazivima.

Tablica 1. Latinski i lokalni naziv vrsta

<i>Allium cepa</i> L.	čebula
<i>Armoracia rusticana</i> P. Gaertn., B. Mey. et Scherb.	ren
<i>Beta vulgaris</i> L. subsp. <i>vulgaris</i> var. <i>crassa</i>	ripa
<i>Buxus sempervirens</i> L.	pušman
<i>Calendula officinalis</i> L.	ognjeci
<i>Castanea sativa</i> Mill.	kostanj
<i>Chrysanthemum indicum</i> L.	Mrtvačke rože
<i>Cichorium intybus</i> L.	jergot
<i>Cucurbita pepo</i> L.	bundeva
<i>Dahlia</i> × <i>hortensis</i> hot.	krumpirače
<i>Daucus carota</i> L.	korenje
<i>Berberis vulgaris</i> L.	žutika
<i>Juglans regia</i> L.	oreh
<i>Lilium candidum</i> L.	lale
<i>Morus alba</i> L.	murva
<i>Phaseolus vulgaris</i> L.	bažulj
<i>Phaseolus vulgaris</i> L. (mahune)	kozula
<i>Prunus avium</i> L.	čerišnja
<i>Prunus domestica</i> L.	sliva
<i>Pyrus communis</i> L.	ruška
<i>Salix viminalis</i> L.	bekovica
<i>Solanum tuberosum</i> L.	krompir
<i>Triticum aestivum</i> L.	šenica
<i>Vitis vinifera</i> L.	tršče
<i>Zea mays</i> L.	kuruza

4.2. Rezultati inventarizacije

Rezultati inventarizacije prikazuju popise biljnih vrsta pronađenih na okućnicama, grafove koji prikazuju zastupljenost biljnih vrsta po skupinama, te odnos biljnih vrsta ukrasne i utilitarne namjene.

Tablica 2. Popis jednogodišnjih i dvogodišnjih biljnih vrsta na okućnicama

Jednogodišnje i dvogodišnje biljne vrste																			
porodica	vrsta	okućnice																	
		0 1	0 2	0 3	0 4	0 5	0 6	0 7	0 8	0 9	1 0	1 1	1 2	1 3	1 4	1 5	1 6	1 7	u k
Asteraceae	<i>Dahlia pinnata</i> Cav.															x			1
	<i>Calendula officinalis</i> L.											x							1
Geraniaceae	<i>Pelargonium zonale</i> (L.) L'Hér. ex Aiton									x									1
	<i>Pelargonium peltatum</i> (L.) L'Hér. ex Aiton									x				x					2
Malvaceae	<i>Althaea officinalis</i> L.													x					1

Iz tablice 2 vidljivo je da su na okućnicama jedno- i dvogodišnje cvjetne vrste vrlo slabo zastupljene. Zabilježene su na samo 4 okućnice od njih ukupno 17. Razlog tomu je možda u činjenici da se radi o uglavnom staračkim domaćinstvima ili objektima koji su samo povremeno nastanjeni, a jednogodišnje i dvogodišnje vrste traže konstantnu njegu i održavanje što je u takvim okolnostima teže zadovoljiti. Najzastupljenija je viseća pelargonija. Pelargonije (*Pelargonium zonale* i *P. peltatum*) su u svojoj postojbini trajnice, a kao takve se mogu održati i u mediteranskom dijelu Hrvatske, no na području Žumberka ne mogu prezimiti na otvorenom pa su zbog toga ovdje navedene kao jednogodišnje vrste.

Tablica 3. Popis trajnica i geofita na okućnicama

Trajnice i geofiti																			
porodica	vrsta	okućnice																	
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	uk
Apocynaceae	<i>Vinca minor</i> L.		x																1
Asphodelaceae	<i>Hemerocallis fulva</i> L.		x																1
Asparagaceae	<i>Hosta ventricosa</i> (Salisbury) Stearn														x				1
	<i>Yucca filamentosa</i> L.		x																1
Asteraceae	<i>Aster amellus</i> L.		x																1
	<i>Chrysanthemum indicum</i> L.											x				x			2
Cactaceae	<i>Epiphyllum oxypetalum</i> (DC.) Haworth *									x									1
Cannaceae	<i>Canna indica</i> L.										x								1
Crassulaceae	<i>Hylotelephium spectabile</i> (Boreau) H. Ohba		x							x				x					3
	<i>Cerastium biebersteinii</i> DC		x																1
	<i>Hylotelephium sieboldii</i> (Sweet ex Hk.) H. Ohba													x			x		2
Iridaceae	<i>Iris germanica</i> L.						x					x	x	x					4
Liliaceae	<i>Lilium candidum</i> L.															x			1
Paeoniceae	<i>Paeonia officinalis</i> L.											x	x						2
Poaceae	<i>Phalaris arundinacea</i>													x					1
Rosaceae	<i>Rosa hybrida</i> (L.) DC		x		x		x	x		x		x		x	x	x			9
Saxifragaceae	<i>Bergenia crassifolia</i> (L.) Fritsch														x				1
			6		1		2	1		3	1	4	2	5	3	3	1		12

*- biljke koje su posađene u teglama

Iz tablice 3 vidljivo je da su trajnice i geofita znatno više zastupljeni na okućnicama istraživanog područja. Ukupno je zabilježeno 17 vrsta svrstanih u 13 porodica. Porodica s najviše (3) predstavnika je Crassulaceae, slijede Asteraceae i Asparagaceae s dvije vrste dok su ostale porodice predstavljene s jednom vrstom. Najčešća vrsta je ruža (12), a potom perunika (4).

Okućnica s najvećim brojem trajnica i geofita je okućnica broj 2 (6), 13 (5) i 11 (4).

Tablica 4. Popis grmlja na okućnicama

Grmlje																			
porodica	vrsta	okućnice																	
		0 1	0 2	0 3	0 4	0 5	0 6	0 7	0 8	0 9	1 0	1 1	1 2	1 3	1 4	1 5	1 6	1 7	u k
Apocynaceae	<i>Nerium oleander</i> L.*														x				1
Berberidaceae	<i>Mahonia aquifolium</i> (Pursh.) Nutt.		x															x	2
Buxaceae	<i>Buxus sempervirens</i> L.											x			x				2
Celastraceae	<i>Euonymus fortunei</i> (Turcz.) Hand.-Maz.						x								x				2
Cupressaceae	<i>Thuja occidentalis</i> L.															x		x	2
Hydrangeaceae	<i>Hydrangea macrophylla</i> (Thunb.) Ser.					x													1
Oleaceae	<i>Forsythia x intermedia</i> hort.												x	x					2
	<i>Syringa vulgaris</i> L.								x			x		x	x	x			5
Rosaceae	<i>Prunus laurocerasus</i> L.																	x	1
			1			1	1		1			2	1	2	4	1		3	10

*- biljke koje su posađene u teglama

Iz tablice 4 vidi se da je ukupno evidentirano 8 vrsta grmova iz 8 porodica. Najčešća vrsta je jorgovan koji se pojavljuje na 5 okućnica. Okućnica s najvećim brojem grmova je okućnica 14 (4).

Tablica 5. Popis drveća na okućnicama

porodica	vrsta	Drveće																	
		okućnice																	
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	uk
Adoxaceae	<i>Sambucus nigra</i> L.							x											1
Arecaceae	<i>Phoenix dactylifera</i> L. *									x									1
Betulaceae	<i>Carpinus betulus</i> L.								x										1
	<i>Betula pendula</i> Roth																x		1
Fagaceae	<i>Quercus petraea</i> (Matt.) Liebl.									x	x								2
Juglandaceae	<i>Juglans regia</i> L.			x		x	x									x			4
Moraceae	<i>Ficus carica</i> L.															x			1
Rosaceae	<i>Prunus avium</i> L.	x																	1
	<i>Malus domestica</i> Borkh.							x											1
	<i>Prunus persica</i> (L.) Batsch													x					1
		1	1	1		1	1	2	1	2	1			1		2	1		12

*- biljke koje su posađene u teglama

Iz tablice 5 vidi se da na starim okućnicama istraživanog područja prevladavaju voćne vrste s 5 stabala, a s najvećim brojem vrsta predstavljena je porodica Rosaceae. Orah je najzastupljenija vrsta na četiri okućnice. Na ukupno 12 okućnica zabilježena je pojava stabala.

Tablica 6. Popis penjačica na okućnicama

Penjačice																			
porodica	vrsta	okućnice																	
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	uk
Vitaceae	<i>Vitis vinifera</i> L.			x		x	x					x					x		5

Od drvenastih penjačica, na ukupno 5 okućnica zabilježena je pojava vinove loze.

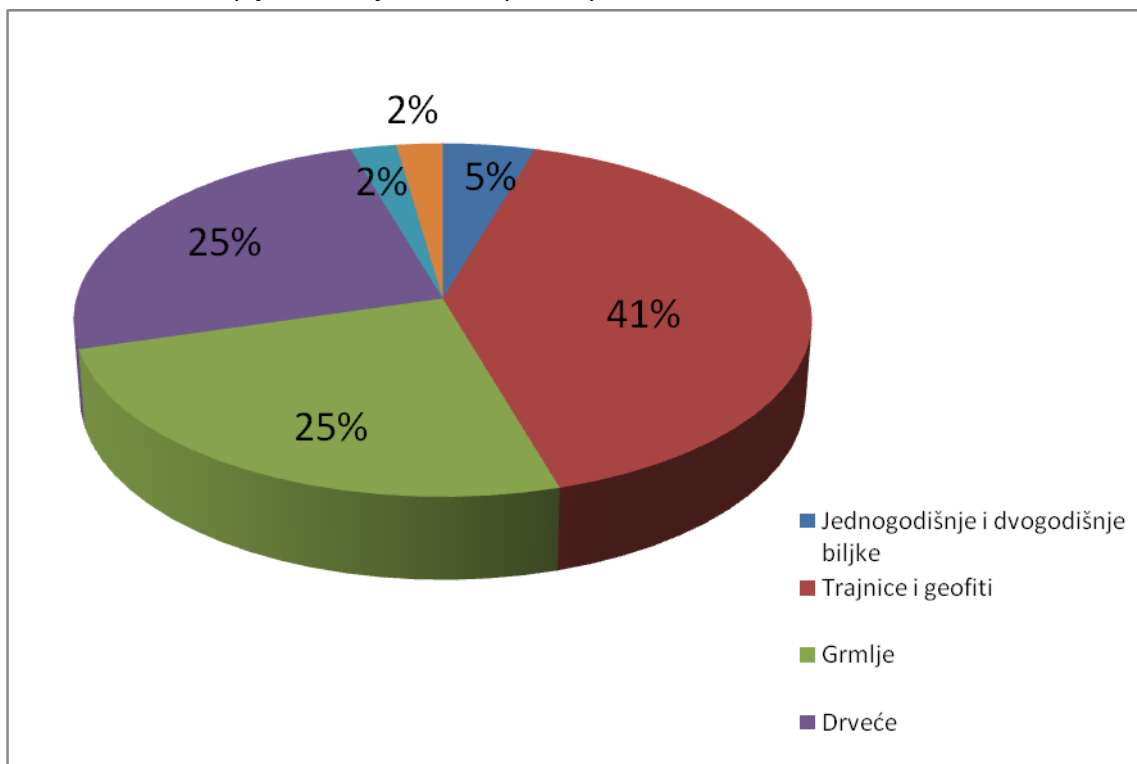
Tablica 7. Popis začinskog bilja na okućnicama

Začinsko bilje																			
porodica	vrsta	okućnice																	
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	uk
Asteraceae	<i>Artemisia absinthium</i> L.															x			1

Od začinskog bilja zabilježen je pelin na jednoj okućnici.

U tablicama 2, 3, 4, 5, 6 i 7 prikazan je popis biljnih vrsta pronađenih na okućnicama u naselju Oštrc. Ukupno su zabilježene 44 biljne vrste, iz 34 porodice. U tablicama su prikazane najzastupljenije vrste koje su pronađene u vrtovima: *Rosa hybrida* (9), *Syringa vulgaris* (5) i *Vitis vinifera* (5). *Iris germanica* i *Juglans regia* (4), te *Hylotelephium spectabile* (3). Najzastupljenije porodice su *Asteraceae* (4), *Rosaceae* i *Crassulaceae* (3), te *Oleaceae*, *Betulaceae* i *Geraniaceae* sa po dvije biljne vrste.

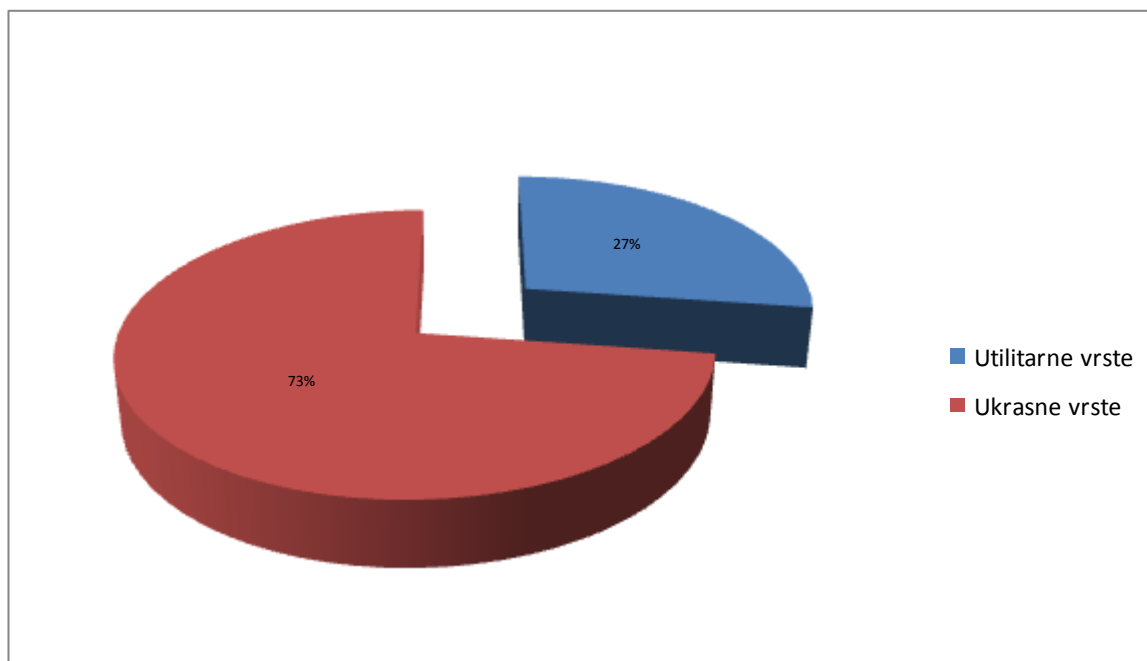
Graf 1. Zastupljenost biljnih vrsta po skupinama na okućnicama

Od 44 biljne vrste, prema podjeli po skupinama, najveći dio spada u skupinu trajnica i geofita (18), te drveća (11). U skupinu grmlja spada 11 biljnih vrsta, u jednogodišnje i dvogodišnje 2, u skupinu penjačica i skupinu začinskog bilja spada samo po 1 biljna vrsta (Graf 1).

Graf 2. Odnos biljnih vrsta ukrasne i utilitarne namjene

Na okućnicama prevladavaju biljne svojte ukrasne namjene. Tako od ukupno 44

zabilježene biljne vrste, njih 32 imaju ukrasnu namjenu, dok utilitarnu svrhu ima njih 12 (Graf 2).

Tablica 7. Vrtni elementi prisutni na okućnicama

Okućnice	Staze	Ograde	Kukuruznjak	Zdenac	Ukrasne posude i lonci
1	-	-	-	-	-
2	-	-	-	-	x
3	-	-	-	x	-
4	-	željezna	x	-	-
5	-	željezna	-	-	-
6	-	-	-	-	-
7	-	-	-	-	-
8	-	-	x	-	-
9	šljunčana	betonska	-	-	x
10	-	-	-	-	-
11	-	-	-	x	-
12	-	željezna	x	-	-
13	-	-	-	-	x
14	-	-	-	-	-
15	-	željezna	-	x	x
16	šljunčana	Željezna + betonska	-	x	x
17	-	-	-	-	-

Prema podacima iz tablice 7, vidljivo je da od ukupno sedamnaest okućnica, njih dvije imaju staze koje su šljunčane.

Šest okućnica ima željezne ograde, jedna okućnica ima betonsku ogradu a jedna okućnica željeznu u kombinaciji sa betonskim zidom.

Iz tablice je vidljivo da je na trima okućnicama prisutan kukuružnjak.

Prisutnost zdenaca zabilježena je u četiri od ukupno sedamnaest okućnica, dok je prisutnost ukrasnih posuda i lonaca zabilježena na pet okućnica.

5. Rasprava

Rezultati intervjua ne razlikuju se mnogo od rezultata drugih autora (Milakara 2012., Burić 2013., Rajković 2015., Boban 2016., Cipek 2016., Silov 2016., Jarec 2017.). Živjelo se skromno od poljoprivrede, od rada u šumi (Boban 2016.), a manji dio stanovnika je bio negdje zaposlen (Cipek 2016., Silov 2016.), višak proizvoda se prodavao. Jarec (2017.) za područje Sv. Ivana Zeline, navodi: ... *trsje se delale kaj se prodavale kaj si imel novac, ili pajceka, ili od krave telek ...*, a Cipek (2016.) za područje Kumrovca potvrđuje: ... *pajceki i piceki su se prodavali da bi mogli platiti porez i živeti, šljive bistrice smo brali i prodavali, regvat smo iste brali i iste prodavali, grozdje je bile za vino koje se poslije isto prodavalo*. Uzgajalo se povrće, žitarice i voće, a začinskog bilja i cvijeća je bilo u manjoj mjeri. Na poljima su se uzgajale žitarice: kukuruz, pšenica, ječam, raž (Rajković 2015., Boban 2016., Cipek 2016., Silov 2016.), a Jarec (2017.) navodi još i zob te konoplju. Ječam i raž se koristila za pokrivanje krovova (Rajković 2015., Cipek 2016., Silov 2016.) Povrtne kulture bile su u blizini kuća, posebno ograđene drvenim ili pletenim plotovima (Rajković 2015., Boban 2016.) *od grančica bagrema (agacije) ili vrbe* (Cipek 2016.), *iz šume se donese leskove šibe i onda su se one splele* (Jarec 2017.) kako bi se zaštitile od peradi koja se slobodno kretala dvorištem. Voćne vrste uzgajale su se uz samu ogradu vrta (Silov 2016.), ispred ili pored kuća, a najčešće su bile jabuka, orah, šljiva i kruška (Boban 2016., Jarec 2017.), trešnje, breskve, marelice, kupine, oskoruše (Jarec 2017.). Ukrasnog bilja je prema kazivačima bilo malo. Na području Oštrca kazivači su istakli ruže, dalije, neven, ljiljane i sisveticice. Ukrasno bilje uzgajalo se ispred kuća i tu su se mogle naći *lipe kate, lipi dečki, srdašca, karanfili* (Boban 2016.), karanfil, cinija, dalija, srdašce, lijepa kata (Cipek 2016.), po rubu dvorišta biljne vrste koje su se nosile na groblje i u crkvu, krizanteme, gladiole i ljiljane (Silov 2016.), na vrtu *bušpani, klinčeki, grgurinke crvene, žute i biele, mrtvečke ruže, ...* (Jarec 2017.), a u vrtovima ili u loncima na prozorima na području Ozlja moglo se naći: ruža, iris, pelargonija, jorgovan, asparagus, vodenika, fuksije (Rajković 2015.). Staze su bile utabane (Silov 2016., Jarec 2017.), a za kišna vremena sve je bilo u blatu (Silov 2016.). Osim kuće, na okućnici su se nalazile i gospodarske zgrade. Burić (2014.) navodi da dvorište, okućnica, ili kako je u Istri nazivaju *korta*, predstavlja zatvoreni prostor oko kuće, u kojem su se nalazile štale i sve potrebne gospodarske zgrade, vrtovi te ograđeni prostori za kokoši i purane, prostori za odlaganje stajskog gnoja i "kope" (napravljeni stogovi sijena ili slame u obliku piramide).

Jedno- i dvogodišnje cvjetne vrste vrlo slabo zastupljene. Zabilježene su na samo 4 okućnice od njih ukupno 17. Razlog tomu je možda u činjenici da se radi o uglavnom staračkim domaćinstvima ili objektima koji su samo povremeno nastanjeni, a jednogodišnje i dvogodišnje vrste traže konstantnu njegu i održavanje što je u takvim okolnostima teže zadovoljiti. Najzastupljenija je viseća pelargonija. Pelargonije (*Pelargonium zonale* i *P. peltatum*) su u svojoj postojbini trajnice, a kao takve se mogu održati i u mediteranskom dijelu Hrvatske, no na području Žumberka ne mogu prezimiti na otvorenom pa su zbog toga ovdje navedene kao jednogodišnje vrste.

Trajnice i geofita znatno su više zastupljeni na okućnicama istraživanog područja. Ukupno je zabilježeno 16 vrsta svrstanih u 13 porodica. Porodica s najviše (3) predstavnika je Crassulaceae, slijede Asteraceae s dvije vrste dok su ostale porodice predstavljene s jednom vrstom. Najčešća vrsta je ruža (12), a potom perunika (4).

Najčešća grmolika vrsta je jorgovan koji se pojavljuje na 5 okućnica. Na starim okućnicama istraživanog područja prevladavaju voćne vrste, orah je najzastupljenija vrsta, a porodica s najvećim brojem vrsta je porodica Rosaceae što ne čudi s obzirom da velik broj voćnih vrsta pripada upravo toj porodici, a ruža je vrsta koja je bila prisutna u najvećem broju okućnica. Od drvenastih penjačica zabilježena je vinova loza koja je i uobičajena vrsta tradicijskih okućnica.

Slični rezultati dobiveni su i u do sada provedenim istraživanjima na području kontinentalne Hrvatske: Ozlja (Rajković 2015.), sela Ivanci pored Ogulina (Boban 2016.), Kumrovca (Cipek 2016.), Šumečana pored Ivanić Grada (Silov 2016.), Sv. Ivana Zeline (Jarec 2017.). Ovakvi podaci upućuju na promjene u načinu života na selu. Nasuprot rezultatima intervjua u kojem kazivači naglašavaju primjenu utilitarnih vrsta na okućnicama te gospodarsku funkciju okućnice i zanemariv broj ukrasnih vrsta, trenutno stanje na terenu ukazuje na veću uporabu ukrasnih vrsta i reprezentativnost okućnice. U slučaju područja Oštrca, uočljiva je relativno mala zastupljenost jedno- i dvogodišnjih cvjetnih vrsta što upućuje na činjenicu da se veći dio odabranih okućnica koristi samo povremeno i nisu stalno nastanjene, a one koje jesu, uglavnom se radi o staračkim domaćinstvima. Kod drvenastih vrsta, voćne vrste prevladavaju u odnosu na ukrasne, a i jedina drvenasta penjačica, vinova loza je utilitarnog karaktera. Na pet od 17 inventariziranih okućnica pronađene su ukrasne vrste u uzgojnim posudama.

Najčešći tip ograde je željezna ograda dok je na manjem broju okućnica prisutna betonska ograda ili kombinacija betona i željeza, što nije i slučaj kod Burić (2014.) koja navodi da je najčešći tip ograde na svim istraživanim okućnicama zid, i to kameni ili suhozid koji je značajan za mediteranske prostore. Na manjem broju okućnica prisutna je žica ili željezna ograda nadodana na niži zid.

Obzirom da područje Žumberačkog gorja i Parka prirode Žumberak dijelom pripada Zagrebačkoj županiji u kojoj s gradom Zagrebom živi više od četvrtine ukupnog broja stanovništva Republike Hrvatske, ljepote krajolika, planinarske rute, bogatu povijesnu, prirodnu baštinu i tradiciju, cijelo to područje ima iznimnu vrijednost za razvoj seoskog turizma. Tradicijska arhitektura s povrtnim, voćnim, ljekovitim i aromatičnim, ukrasnim vrstama i njihovim kultivarima i ekotipovima na okućnicama starih seoskih naselja te samonikle endemske vrste predstavljaju osnovu za njegov razvoj. Uređenje tradicijskih okućnica i obnova tradicijske arhitekture te očuvanje vrijednih genotipova starih kultivara imalo bi ekonomsku ulogu za lokalno stanovništvo, a uz bolju prometnu povezanost moglo bi potaknuti mlade obitelji da se nasele i ovdje pronađu izvor zarade kroz ekološki uzgoj poljoprivrednih kultura, proizvodnju autohtonih proizvoda temeljenih na tradiciji kraja. Ekološka uloga je neupitna, a predstavljanjem ovog segmenta prirodne baštine on bi dobio i edukativnu ulogu.

6. Zaključak

Na temelju provedenog istraživanja u naselju Oštrc može se zaključiti slijedeće:

Život je prije bio težak, živjelo se od rada na poljoprivredi, a iznimno od zanata. Uzgajale su se žitarice, povrtna i voćna vrsta, a začinskog i ukrasnog bilja bilo je u manjoj mjeri.

Ukupno su zabilježene 44 biljne vrste, iz 34 porodice. Porodice s najvećim brojem pronađenih vrsta su: *Asteraceae* s 4 vrste, *Rosaceae* i *Crassulaceae* s 3 vrste te *Geraniaceae*, *Oleaceae* i *Betulaceae* sa po 2 vrste.

Zabilježene su tri (3) porodice u skupini jednogodišnjih i dvogodišnjih biljnih vrsta, u skupini trajnica i geofita je zabilježeno trinaest (13) porodica, osam (8) porodica u skupini grmova te osam (8) u skupini drvenastih vrsta. Ukupno je zabilježena jedna (1) porodica u skupini penjačica i jedna (1) porodica u skupini začinskog bilja.

Odnos utilitarnog naspram ukrasnog biljnog materijala je 1:3.

Od vrtno-tehničkih elemenata zabilježene su šljunčane staze (2), željezne ograde (6), betonska ograda (1), željezna na betonskom parapetu (1). Zdenac je pronađen na četiri (4) okućnice, kukuružnjak je prisutan na trima (3) okućnicama, a ukrasne posude s biljem na pet (5) okućnica.

Obnovom i očuvanjem tradicijske arhitekture i okućnica stvorili bi se uvjeti za ekonomski razvoj kraja, povratak mladih, ostvarila ekonomska, ekološka i edukativna uloga povijesno i prirodno vrijednog područja u srcu Hrvatske.

7. Popis literature – primjeri

1. Aničić B. (2002/2003). Usporedba tradicionalne i suvremene kulture stanovanja u jednoobiteljskom boravištu na osnovi odnosa kuća – vrt. *Studia ethnologica Croatica* 14/15, 185-212
2. Boban M. (2016). Biljne svojte tradicijskog vrta u naselju Ivanci kod Ogulina. Diplomski rad, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
3. Burić P. (2013). Tradicijski vrt u naselju Barat u Istri. Diplomski rad, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
4. Buzjak N. (2002). Speleološke pojave u Parku prirode "Žumberak-Samoborsko gorje". *Geoadria* 7/1:31–49.
5. Buzjak N. (2006). Geomorfološke i speleomorfološke značajke Žumberačke gore i geoekološko vrednovanje endokrškog reljefa. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno–matematički fakultet, Zagreb.
6. Buzjak N., Buzjak S., Orešić D. (2011). Florističke, mikroklimatske i geomorfološke značajke ponikve japage na Žumberku (Hrvatska). *Šumarski list* br. 1–2, CXXXV, 127-137
7. Cipek M. (2016). Odabir vrsta za uređenje etno sela Kumrovec. Diplomski rad, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
8. Cvetan D. (1987). Seoska arhitektura jugoistočnog Žumberka. Katalog izložbe, zavičajni muzej Jastrebarsko, 23
9. Forenbacher S. (1995). Žumberak – kalendar flore Žumberačke gore. Školska knjiga Zagreb
10. Freudenberg A. (1972). Kako narod gradi na području Hrvatske. Republički Zavod za Zaštitu spomenika kulture. Zagreb
11. Ivanšek F. (1988). Enodružinska hiša: od prostostojeće hiše k nizki zgošćeni zazidavi, Ambient, Ljubljana
12. Jarec S. (2017). Inventarizacija tradicijskih ukrasnih biljnih vrsta na području grada Svetog Ivana Zelina. Diplomski rad, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
13. Johnston R., Derek G., Pratt G., Watts M. (ur.) (2000). *The Dictionary of Human Geography*, Blackwell, Oxford.
14. Kapović N. (2005). Izvorno zelenilo u očuvanju ruralnog ambijenta na primjeru Konavala. *Agronomski glasnik* 2-4: 209-223
15. Kizos T., Koulouri M. (2006). Agricultural landscape dynamics in the Mediterranean: Lesvos (Greece) case study using evidence from the last three centuries, *Environmental Science and Policy*, 9(4), pp. 330–342.
16. Kušen E. (2007). Kako ugostiti turiste na vlastitom imanju?. Zagreb: Institut za turizam i Austrian Development Cooperation.
17. Lloyd C., Bird R. (1990). *The cottage garden*. Dorling Kindersly, London – New York – Stuttgart – Moscow
18. Matijašić, I. (2005). Odabir biljnih vrsta tradicionalnih seoskih vrtova u parku prirode Žumberak-Samoborsko gorje. Diplomski rad, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
19. Matulec Lj. (2003). Taksonomska analiza hortikulture flore seoskih cvjetnjaka središnjeg dijela Bilogorske Podravine. *Agronomski glasnik* 6: 271-290

20. Milakara J. (2012). Tradicijski vrt u zaštićenoj ruralnoj cjelini Krapje. Diplomski rad, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
21. Mrđen S., Barić D. (2016). Demografsko starenje stanovništva šibensko-kninske županije: grandparent boom. *Geoadria* 21/1: 113-142.
22. Rajković M. (2015). Tradicijske biljne vrste u uređenju okućnica područja Ozlja. Diplomski rad, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
23. Ružić P. (2009). Ruralni turizam. Drugo prošireno izdanje. Pula: Institut za poljoprivredu i turizam Poreč.
24. Ružić, P., Demonja, D. (2013) Prirodna i antropogena osnova turizma Hrvatske. *Sociologija i prostor*, 51 (2013) 195 (1): 45-65
25. Silov I. (2016). Odabir biljnih vrsta za uređenje seoskog turističkog gospodarstva. Diplomski rad, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
26. SMPCT - Strategic Marketing Plan of Croatian Tourism 2010-2014 (2008). THR & Horwath: Barcelona.
27. Škrabe, N. (2015). Tadija Smičiklas i njegov Žumberak. Ogranak Matice hrvatske u Jastrebarskom i Udruga „Uskok“ Sošice, Jastrebarsko
28. Šugar I. (1990). Latinsko-hrvatski i hrvatsko-latinski botanički leksikon = Lexicon botanicum latino-croaticum et croatico-latinum. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Globus, Zagreb
29. Šundalić A. (2009). Ruralni prostor i društvena struktura - novi identitet Slavonije i Baranje. *Ekonomski Vjesnik*, 1(22), 11-22.
30. Trinajstić I. (1995). Samoborsko gorje, a Refuge of various floral elements between the Alps and the Dinaric mountains. *Acta Bot. Croat.* 54, 47–62.
31. Vahtar-Jurković K., Šišić S., Randić M. (2016). Krajolik kao prirodno i kulturno naslijeđe i pokretač gospodarskog i društvenog razvoja primorsko-goranske županije. *ANNALES · Ser. hist. sociol.* 26 (3): 607-621.
32. Vinšćak T. (1999). Iz tradicijske baštine središnje Istre. *Studia etnologica Croatica*: 10: 75-88
33. Vrbek M. (2005). Flora i nešumska vegetacija Žumberka. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb
34. Wertheimer-Baletić A. (2009). Starenje stanovništva kao svjetski proces, Rad 505, HAZU, 111-169.
35. www.park-zumberak.hr
36. Zomeni M., Tzanopoulos J., Pantis D. (2008). Historical analysis of landscape change using remote sensing techniques: An explanatory tool for agricultural transformation in Greek rural areas. *Landscape and Urban Planning* 86: 38-46.
37. Židovec V., Vršek I., Aničić B., Grzunov S. (2006). Tradicijski seoski vrtovi Sjeverozapadne Hrvatske. *Sjemenarstvo* 3(23): 273-283.
38. Živković Z. (1993). Hrvatsko narodno graditeljstvo. Svezak III. Središnja Hrvatska. Zavod za Zaštitu spomenika kulture, Ministarstvo prosvjete, kulture i športa RH, Zagreb

8. Životopis

Valentina Relić rođena je 03. travnja 1984. u Zagrebu.

2017. završava Agronomski fakultet u Zagrebu - diplomski studij: Agroekologija – stekla zvanje magistra inženjerka agroekologije (magistarski rad: "Tradicijske biljne vrste u uređenju okućnica sela Oštrca (Žumberak)" pod vodstvom dr.sc. Vesne Židovec).

2010. upisuje Agronomski fakultet u Zagrebu – prediplomski studij: Zaštita bilja - stekla zvanje sveučilišna prvopristupnica (baccalaurea) inženjerka zaštite bilja (završni rad: „Procjena rizika, metode praćenja i mogućnosti suzbijanja kukuruzne zlatice na području Klinča Sela“ pod vodstvom dr.sc. Renate Bažok).

2009. završila tečaj engleskog jezika te stekla pasivno znanje engleskog u govoru i pismu.

2002. – 2006. pohađala je Strojarko tehničku školu u Zagrebu – smjer: Strojarski tehničar.

Poznavanje rada na računalu (posebno Worda, Excela) te svakodnevno korištenje MS Office paketa.